

Jak je to jinde ve světě

Indie: trojí setkání

TEREZA DĚDINOVÁ

Netroufám si tvrdit, že Indii znám. A nemyslím si, že je možné jí proniknout během jediného života, natožpak během několika cest. Strávila jsem putováním po Indii devět měsíců rozdělených do tří cest a tří návratů domů. Mnohdy jsem měla dojem, že okamžikem došlápnutí na domovskou půdu se moje cesta zdaleka neuzavírá, spíše vstupuje do další etapy, v níž musím najít rovnováhu mezi dvěma světy, zkušenostmi a prožitky, které se stanou celistvými teprve poté, co na ně budu schopna nahlížet jako na kontinuitu jednoho.

Ta rozmanitá, překypující, nádherná a hrozná země mne uchvátila, zachytila si mne a označila, jako kdyby popel, kterým mi sádhu na břehu Gangy při východu slunce obtiskl palec na čelo, prostoupil kůži a kostmi a smazal hranice mezi tam a tady, tehdy a teď.

Každý pokus o nalezení slov pro vyličení té země je nezbytně neúspěšný, v nejlepším případě dokáže vykreslit střípek z rozbité a zase spleené vázy, jediný odlesk světla na hladině mocné a odpadem rdoušené matky řek, bohyně a dcery nebes. A proto ani neusiluji o víc než vyprávět v útržcích o třech setkáních se zemí, která se vymyká uchopení myšlenkou i slovem.

Oceán: Sonja

Když jsem ji potkala poprvé, bylo jí asi třináct let, to si alespoň myslela. Dívenka se širokým úsměvem mi kráčela vstříc po břehu oceánu na severu Goy a div se neprohýbala pod nákladem zářivě barevných šálů, cinkajících cetek a na nit navlečených květů měsíčku. Pro mne to byl první celý den v Indii vůbec, ještě jsem se nevzpamatovala z přechodu z lednové nevlídné Evropy, ještě jsem měla všechny smysly zahlcené nápoem barev, zvuků, vůní i pachů. Ještě jsem byla na úplném začátku hledání způsobu, jak lehce kráčet po zemi tak odlišné od mých předchozích zkušeností. Když jsem Sonje místo toho, abych za přemrštěnou cenu koupila barvu pouštějící šátek nebo ji nevlídně zahnila pryč – s čímž se za svého mladého života setkávala vůbec nejčastěji – nabídla doušek vody a čokoládu (už tu pravou indickou, která se s kakaem pravděpodobně nikdy nesetkala), získala jsem pro zbytek týdne kamarádku.

Sonja ztratila rodiče už jako velmi malá a ujali se jí vzdálení příbuzní, kteří ji pak přepustili známému jako levnou pracovní sílu. O svém „bossovi“ Sonja moc nemluvila, prý byl přísný, a když se zlobil, bil ji, nezdálo se ale, že by si

tím dívka nechala kazit radost ze života. Ta z ní takřka svítala. Sonje nijak nevadilo vláčet se sem a tam po pobřeží a vydávat laciné náušnice za stříbrné skvosty; byla přátelská, neúnavně veselá a zvědavá na životy ostatních lidí. Svou nenuceností si vždy získala dost sympatizujících duší a byla nevyčerpatelným zdrojem informací a drbů o místních i o cizincích. Nakonec mohla dopadnout podstatně hůř, dětská práce v těžkých podmínkách je jednou ze smutných skutečností Indie. Když jsme se za pár dnů loučily, nemyslela jsem si, že se s ní budu setkávat na každé své indické cestě.

O rok později Sonja povýšila – v městečku Gokarna na severu Karnataky, jednom z hlavních poutních míst zasvěcených Šivovi (ostatně Gokarna znamená v překladu „kravské ucho“; právě zde měl bůh Šiva z kravského ucha vstoupit na zem), už neprocházela pláže při hledání kupců, ale obsluhovala stánek na ulici vedoucí k oceánu. Gokarna v sobě mísí rysy tropického ráje (krásné a čisté pláže, narudlé kopce porostlé pichlavým roštím, na kterých kluci při západu slunce hrají kriket a na které se můžete vyšplhat a spolu se sluncem klonícím se k obzoru pozorovat delfiny) s veškerou barvitostí a zdánlivým chaosem významného poutního místa. Množství chrámů, obrovské kolové vozy, do kterých se při slavnostech zapřahají sami věřící, náruče květů na výzdobu, to vše v jednom chumlu se stánky a obchůdky nabízejícími vše od základních kuchyňských potřeb přes čerstvé ovoce až ke kouskům obarveného skla označovaného za nefrit. To poslední je určeno převážně pro západní a ruské turisty, kteří v posledních deseti letech, přilákáni jedinečným kouzlem Gokarny, vzali městečko a hlavně jeho sousedící pláže útokem. A tak se po ulicích a uličkách valí poutníci mířící k rituální očiště v oceánu, hospodyňky v jásavě barevných sárech shánějící suroviny na oběd, děti ve školních uniformách a s pečlivě ulizenými vlasy a minimálně dva druhy cizinců: cestovatelé s pokojnými očima a nespěchanými pohyby plynoucí s davem a mezi nimi se prodírající turisté nahánějící zážitky, povedené fotografie, kterými se půjde chlubit v práci, a laciné suvenýry. A krávy – mohutné a důstojné, ověšené květinami, ale i vyzáblé a politováníhodné, marně se pokoušející strávit igelitový sáček. Ve vzduchu se dým z ohně přebíjí s kouřem z vonných tyčinek, vůní květin a oceánu, pachem odpadků, kravských lejn a smradem páleného plastu (rozšíření plastů udělalo medvědi službu společnosti zvyklé na to, že se s domácím odpadem vypořádá posvátná kráva). Už jen sedět na kraji ulice, popíjet sladkou masalu v některém z mnoha stánků a pozorovat dění je zážitek, který jen tak neomrzí. A právě při této činnosti jsem zpozorovala Sonju. Její stánek byl schovaný za stanovištěm rikši, což ho dost znevýhodňovalo, stejně jako skutečnost, že obsahoval o dost lacinější a na pohled nevkusnější zboží než většina v blízkém okolí. Zdálo se mi, že Sonjin zářivý úsměv trošičku zmatněl, když jsem se jí začala vyptávat na život. Neměla už sice puchýře na nohou od neustálého chození ani bolavá záda od nošení nákladů, připoutáním na jediném místě jí ale ubylo možností k navazování kontaktů a přibýlo rutiny. Vymýšlely jsme společně, jak k jejímu

stánku přilákat pozornost i přes nevýhodnou polohu a když jsem se vydávala na sever, doufala jsem, že alespoň něco z toho uspěje. Za další dva roky už jsem se vracela do Gokarny s otázkou, zda tam potkám také Sonju. Setkala jsem se na stejné ulici o pár stánků dál s její starší sestrou. Alespoň mi to tak zpočátku připadalo. Dívčí pandžábí (kalhoty a tunika doplněné šálem) nahradilo sáří vdané ženy, jejíž status hlásalo i červené bindí na čele a zlatý šperk v nosní dírce. Sonjin manžel jezdí s rikšou a působí vcelku mile a plaše, mě se očividně bál a z krámku, kde trávil čas, když neměl zákazníka, odcházel, jakmile mne zahlédl. Svatba byla pochopitelně dohodnuta příbuznými a oba manželé pocházejí ze stejné kasty. Ač Sonja svého nastávajícího před svatbou sotva zahlédla, nespokojená není – její muž není ani starý, ani ošklivý a surový. Změnilo se ale mnohé, Sonje se shrbila záda (snad od neustálého sezení na podlaze krámku) a vytratila se z ní živost a odvaha, kterou mne zaujala už při prvním setkání. Začínala se čím dál víc podobat starším Indkám, které tráví čas otupující prací, popíjením čaje a klepy. Pár dnů před mým odjezdem z Gokarny se Sonja odhodlávala vyrazit do sousedního města k zubaři a úzkostně přemítala, zda si troufnout jet sama hodinu autobusem, nebo zda obětovat něco z naspořených peněz na taxi. Cesta je to přitom snadná a bez záلودností, něco, nad čím by třináctiletá dívka pobíhající po pláži s nákladem barevných cetek jen mávla rukou.

Himálaje: vzájemnost

Do hor jsem vždycky dorazila příliš pozdě nebo příliš brzy. V každém případě mne vítal mrazivý vzduch hrozící sněhem, zachumlaní lidé a ve vymrzlých pokojích marná touha po tom, aby v Himálajích bylo čím topit. Brzy jsem si ale zvykla na to, že při vstupu dovnitř z venkovního chladu je třeba se přiobléct a že pet láhev naplněná horkou vodou (tedy pokud zrovna funguje elektřina a vodu je kde ohřát) zasunutá do spacáku dokáže podstatně zpříjemnit noc. Dlouhé týdny mne v horách drželo kouzlo, do kterého jsem se probouzela každé ráno: Nebetyčná hradba horských vrcholů, nepřehlédnutelná jedním pohledem a čarokrásná tak, že se vymyká popisu. Brzy po ránu ji často ozařovaly sluneční paprsky na modré obloze, která se však během minut dokázala zatáhnout a až do večera jen občas nakrátko odhalit horský štít blýskající se ledem, hlubokou strž a za vysokými rododendrony stezku vedoucí vzhůru po hřebeni doslova posetém modlitebními praporky. I na těch nejnečekanějších místech se pak zableskla jásavá bělost gomp a stúp, meditačních útočišť a prostor uctívání. Ladakhu se přezdíval Malý Tibet z dobrého důvodu; většinu obyvatel tvoří Ladakhi vyznávající tibetský buddhismus a tibetští uprchlíci. Celou oblast s Indií propojují vysokohorské průsmyky, které se s nástupem zimy stávají neprůjezdnými až do jara. Jedinou možností, jak se pak z Ladakhu dostat, zůstává letadlo, ale ani to není bez rizika. Letiště v hlavním městě Leh je obklopené horami a za špatných podmínek se mnoho letů ruší.



Stejně jako mnoho krásných míst v Indii se i Ladakh stal cestovatelským a turistickým cílem, což s sebou přineslo zvýšení kriminality (i skromný cestovatel je na místní poměry nemravně majetný a nemálo turistů za den utratí totéž, co většina místních obyvatel za celý rok, závisti a myšlenkám na loupež se pak nelze divit), znečištění ovzduší (s nárůstem dopravy) a podle slov mé domácí i vytrácející se solidaritu mezi lidmi. Pár dnů jsem v Lehu bydlela u místní učitelky angličtiny, která mi vyprávěla, jak v dobách před otevřením Ladakhu pro turisty bylo naprosto běžné pomoci se sklizní brambor sousedům a na oplátku nechtít nic. Každý věděl, že až bude řada na něm, může se na příspěví ostatních spolehnout. Teď je to prý jiné, všichni si hledí peněz a přemýšlejí, jaký zisk jim z čeho plyne. Rozvoj turismu probudil obchodního ducha ke škodě vzájemnosti. Na druhou stranu, jak neopomněla dodat, dnes už se nestává, že by během zimy, která je zde dlouhá a krutá, umírali lidé hladem a mrazem. A to už něco znamená. Na příchozí z Evropy i dnešní Ladakh zapůsobí jako místo plné laskavosti, otevřenosti a pohostinnosti – jako kdyby ochota podělit se stoupala tím více, čím méně člověk má.

Pár hodin cesty od Lehu se nachází údolí s klášteřem, internátními školami pro chlapce i pro dívky a s domovem pro staré a opuštěné. Duší celého komplexu a jeho aktivit je laskavý a přátelský buddhistický mnich, pocházející z blízké vesnice, ale obeznámený i se životem v Evropě. Každé ráno jsem vstávala do zimy ještě před úsvitem a cestou do chrámu mi pod nohama křupala jinovatka. Z ubytoven se ke mně v půli cesty přidávaly dvojřady zpívajících dětí a menší skupinka stařenek zabalených do dek. Těm stařenkám jsem po odpoledních chodila hrát na tibetskou zpívající mísu spolu se spřátelenou Holanďankou, která jim olejem masírovala chodidla. Babičky nás vítaly už z dáli a nemohly se nabažit sladkého hlasu hudebního nástroje a šikovných rukou Bess. Zvláště nadšeně mne doprovázela jedna z nich, Ladakhi s rukama deformovanými do pahýlů, kterou ještě v matčině děloze zmrzčily nesprávné léky. Domov pro staré pro ni byl záchranou, s těžko použitelnými rukama nenašla manžela a své rodině byla přítěží. Podobně většinu žáků v internátu tvoří na dálku adoptované děti z nejhudších rodin, které by jinak neměly šanci na vzdělání; tady mohou přerůst své poměry a zároveň zůstat v kontextu vlastní kultury i náboženství. Podmínky, které ve škole mají, se evropským očím zdají dosti kruté: i malé děti si musí samy pečovat o oblečení (což mimo jiné znamená prát si je v mrazivé vodě z potoka, ve které prsty za chvíli zčervenají a rozbolí) a učit se dlouho do noci, za nepozornost je starší spolužáci bijí přes ruce, ale ve srovnání s bezbřehou dřinou, která by je čekala doma, všechny tyto potíže ztrácejí na významnosti.

Váránasí: počátek a konec

Těžko si lze představit větší šok, než z ohromujícího ticha velehor sestoupit na planinu Váránasí (též Benáres nebo Káší) na břehu Gangy, svatého města pro hinduisty, džinisty i buddhisty (jen pár kilometrů od dnešního města v místě zvaném Sárnáth prý Buddha přednesl svou první rozpravu) a jednoho z nejstarších a stále živých lidských sídlišť. Je to místo, kam hinduisté chodí zemřít. Naposledy vydechnout ve Váránasí znamená setřást tíhu hříchů a osvobodit se z koloběhu znovuzrození. Váránasí tvoří hranici mezi materiálním a duchovním světem, jakožto nejsvatější místo hinduismu je cílem nesčítelných poutníků dychtících očistit se ve svatých vodách Gangy. Bohyně řeka se od úsvitu, tradičně zahaleného mlhou ze spalovaných lidských těl a smogu, třpytí lodičkami s olejovými lampičkami, které po ní posílají vděční poutníci spolu s náhrdelníky květů a hrstmi rýže. Ghaty – široká schodiště na březích vedoucí k vodě – jsou centrem života města po celý den až do večera, sestupují po nich poutníci ponořit se do řeky, ženy na nich rozkládají pestrobarevná sárí, aby uschla na slunci, proudí po nich davy lidí: poutníci i obchodníci a samozřejmě turisté. Z Manikarnika, hlavního kremačního ghatu, se neustále zvedá sloup kouře, další, daleko menší, označují ohně, na kterých se na ulici připravuje jídlo. Lidé

se v řece myjí (a mýdlem přitom nešetří), perou si oblečení a čistí si zuby, zatímco o pár metrů dál do matky řek vytékají splašky a na hladině se vznáší popel z těch, kteří měli to štěstí být spáleni na břehu Gangy. Není výjimečné zahlédnout v proudu plynoucí tělo: sadhuové (svatí muži), děti, těhotné ženy a ti, kteří zemřeli uštknutím hada, jsou považováni za dostatečně čisté, aby nemuseli být před svým vydáním řece spáleni. A možná před vašima ne dost pozorňma očima kmitne i tělo vzácného sladkovodního delfína ganžského, orientujícího se ve vodě, jež má daleko do čirosti, pomocí echolokace.

Cesta zpět

Poslední dny v Indii už jsou vždy cestou zpět, jednak díky nutnosti dostat se ze zapadlých koutů země na některé z velkých mezinárodních letišť (většinou Bombaj nebo Dillí), jednak kvůli vzrůstajícímu neklidu v duši – najednou je třeba být někde včas, nepoddávat se plynutí času, ale závodit s ním a nutit ho k přesnosti. Návrat domů znamená také potřebu vtělit dojmy do slov, do vyprávění, které by alespoň naznačilo obraz zahlcující skutečnosti – jak mluvit o zemi, v níž se mísí nepředstavitelné bohatství s absolutní bídou? O zemi-matce, v níž učil Siddháta Gautama a Gandhí a která rodí muže, pro které je žena jen hračkou volající po zneužití za převládajícího mlčení společnosti? Jak si vůbec ospravedlnit nezasloužené privilegium vlastního zrození v zemi štědré, mírné a pohostinné, jako je ta, jejímž jazykem píšu? Národní zvyk sebelitosti a věčných stížností se pak zdá být neomluvitelný. Snad jedinou odpovědí je pokus vyvázat se z hranic duality, z představy o jasných hranicích mezi dobrem a zlem, mezi bohatstvím a bídou, mezi svobodou a vězením. A pak už je spíš možné kráčet po každé zemi lehce, s otevřenýma očima a duší, bez tíhy před-sudků a potřeby soudit, ale přijímat a dávat zároveň.

Autorem fotografie je Vojtěch Dědina.